

IMPORTANȚA STRATEGICĂ A MĂRII NEGRE ȘI ROLUL NATO ÎN CONTRACARAREA DOMINAȚIEI MILITARE A KREMLINULUI

Comandor (r.) prof. univ. dr. Ioan CRĂCIUN

Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.04

Regiunea Mării Negre a devenit unul dintre spațiile geopolitice cheie pentru competiția dintre Rusia și Occident, de care depinde, în cele din urmă, însuși viitorul Europei. Kremlinul își dorește menținerea Mării Negre în sfera sa de influență printr-o strategie de destabilizare regională, bazată pe o operațiune militară specială împotriva Ucrainei, anexarea ilegală de noi teritorii considerate istoricește ca aparținând Rusiei și consolidarea prezenței militare în aceste teritorii sau amenințarea militară directă a statelor din regiune, în scopul limitării la maximum a posibilităților de aderare a acestora la structurile euroatlantice.

Pe de altă parte, Occidentul încearcă să răspundă expansiunii Rusiei printr-o strategie de apărare avansată, în cadrul căreia Marea Neagră ocupă un loc crucial. Astfel, regiunea Mării Negre, care, în mod tradițional, a fost tratată ca o zonă mai puțin importantă, capătă noi valențe strategice, devenind una mult mai militarizată, mai instabilă și mai contestată, o regiune care, pentru a se stabili, are nevoie de un nou statu quo regional. Având în vedere această stare de fapt, acest articol are ca obiectiv principal analiza evoluției geopolitice a regiunii Mării Negre, în condițiile în care Rusia a devenit principalul factor destabilizator din regiune, precum și identificarea unor soluții de realizare a stabilității regionale bazate pe implicarea tot mai consistentă a Alianței Nord-Atlantice.

Cuvinte-cheie: spațiu geopolitic, state independente, Ucraina, Marea Neagră, noul concept strategic al NATO.

INTRODUCERE

În anii ce au urmat încheierii Războiului Rece, distribuția globală a puterii s-a aflat într-o permanentă reasezare. Poziția SUA, de cea mai influentă putere a sistemului internațional, a fost din ce în ce mai contestată, iar ascensiunea puterilor regionale din ultimul timp a dus la crearea condițiilor reale pentru schimbarea acestei ordini mondiale. În acest context, Federația Rusă, prin încercările sale revanșarde de a-și întări rolul regional și global și, prin aceasta, de a-și restabili statutul său de jucător major în sistemul internațional, se află în prim-planul acestor evoluții. Rușii cred că locul lor este de drept printre Marile Puteri ale lumii, iar pentru acest lucru, Vladimir Putin face orice ca să contracareze amenințările percepute, care împiedică atingerea acestui obiectiv. Strategia adoptată în acest sens se bazează, în primul rând, pe dominarea subsistemului regional și stabilirea acestuia ca zonă de control direct/indirect în jurul granițelor Rusiei, urmată de extinderea influenței în regiuni mai îndepărtate. Această strategie este mai mult decât evidentă astăzi, când, fără nicio ezitare, Rusia a invadat ilegal Ucraina, încercând ca, prin forța armelor, să blocheze integrarea euroatlantică a acestei țări, păstrând-o în zona sa de influență ca zonă tampon între ea și un Occident devenit din ce în ce mai provocator pentru propria securitate. Mai mult, prin amenințarea cu folosirea armelor nucleare, războiul Rusiei împotriva Ucrainei a depășit stadiul unei simple amenințări la suveranitatea și integritatea acestui stat, devenind o amenințare pentru pacea și securitatea europeană și globală.

Totodată, războiul din Ucraina scoate regiunea Mării Negre din conul de umbră în care se afla, plasând-o într-un context geostrategic de maximă importanță pentru securitatea lumii contemporane. Cu toate că strategia anti access/area denial (A2/AD) și războiul hibrid au fost practicate de Rusia în această regiune cu mult timp înainte de invazia Ucrainei, chiar înainte de anexarea peninsulei Crimeea, din 2014, acestea fiind semne clare ale faptului că Marea Neagră devine unul dintre spațiile geopolitice de mare interes pentru Kremlin, Occidentul a ignorat, în mare parte, aceste semne, nedându-le importanța cuvenită. În aceste condiții, Federația Rusă a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a menține Marea Neagră în sfera sa de influență și pentru a controla regiunile de interes imediat. Reacția Rusiei față de încercările Georgiei și, mai nou, ale Ucrainei de integrare în NATO și în UE

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

sunt exemple edificatoare ale acestei strategii. Pe de o parte, dorința de integrare euroatlantică a statelor care altădată au făcut parte din blocul comunist, fie ca state independente, fie ca republici ale fostei URSS, și extinderea NATO și a UE până în apropierea granițelor fostei superputeri au fost percepute ca amenințări de către Rusia și folosite ca motivație pentru reacția ei militară ilegală, mai întâi în Georgia, în 2008, și mai apoi în Ucraina, în 2014, respectiv în 2022. Pe de altă parte, Occidentul încearcă să răspundă expansiunii Rusiei printr-o strategie de apărare avansată, în cadrul căreia Marea Neagră ocupă un loc marcant.

Astfel, regiunea Mării Negre, care, în mod tradițional a fost tratată ca o zonă mai puțin importantă, capătă noi valențe strategice, devenind una mult mai militarizată, mai instabilă și mai contestată, o regiune care, pentru a se stabili, are nevoie de un nou statu quo regional. Având în vedere această stare de fapt, acest articol are ca obiectiv principal analiza geopolitică a regiunii Mării Negre, în condițiile în care Rusia a devenit principalul factor destabilizator din regiune, precum și identificarea unor soluții de realizare a stabilității regionale bazate pe implicarea tot mai consistentă a Alianței Nord-Atlantice.

DE CE MAREA NEAGRĂ ESTE O REGIUNE ATÂT DE IMPORTANTĂ PENTRU RUSIA?

Din punct de vedere geografic, Federația Rusă reprezintă țara cu cea mai mare suprafață din lume, acoperind mai bine de 1/8 din suprafața terestră a Pământului. Totuși, raportat la această suprafață imensă, populația Rusiei este de doar aproximativ 142 de milioane, puternic concentrată în partea de vest, restul teritoriului fiind puțin populat (CIA, 2016). Din punct de vedere militar, apărarea acestui teritoriu extins, ce se învecinează cu 14 țări diferite, de-a lungul unei granițe de peste 22.500 km, în marea ei majoritate nefiind marcată de vreo barieră geografică semnificativă, a reprezentat mereu o sarcină dificilă (STRATFOR).

De aceea, de-a lungul istoriei, apărarea granițelor sale împotriva potențialilor inamici a reprezentat o problemă esențială, pentru a cărei rezolvare liderii ruși au decis că singura opțiune este extinderea graniței, în scopul creării unei zone tampon, cu rol de barieră apărabilă împotriva rivalilor săi. „*Nu pot să-mi apăr granițele decât într-un singur mod: să le extind!*” (Talbot, 2009, p. 133), spunea Împărăteasa Ecaterina cea Mare, iar această opțiune de asigurare a securității prin expansiune avea să ducă la crearea Imperiului Rus. Astfel, după crearea Marelui Ducat al Moscovei, în secolul al XIV-lea, au urmat secole de expansiune până în epoca sovietică, atunci când Imperiul Rus a atins cea mai mare extindere (Friedman,

2012, p. 9). În perioada lui Petru cel Mare, Rusia și-a început expansiunea spre vest și sud, reușind ca, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, să finalizeze cucerirea Crimeei, a regiunii Caucaz și a Asiei Centrale, după ce, în prealabil, anexase regiunea baltică, teritoriile din Polonia și Ucraina, ajungând la Marea Baltică și Munții Carpați, la vest (Ib., p. 4). Accesul direct al Rusiei în regiunea Mării Negre (prin porturile Kerchi și Azov) este consfințit prin semnarea Tratatului de la Küçük Kaynarca, din 1774. Prin urmare, sfârșitul secolului al XIX-lea este momentul istoric în care Imperiul Rus cucerește teritoriile adiacente Mării Negre și le transformă în zonă tampon de apărare a graniței sale de sud, obținând accesul direct la această mare.

Mai târziu, Ecaterina cea Mare face posibilă înființarea primelor porturi la Marea Neagră, utilizabile pe tot parcursul anului, contribuind, astfel, la consolidarea eforturilor de transformare a Rusiei într-o putere navală. Din 1783, an în care a fost pusă piatra de temelie a orașului Sevastopol, Marea Neagră a devenit un spațiu disputat între Imperiul Țarist și cel Otoman, ulterior între URSS și Turcia (după destrămarea celor două imperii, la sfârșitul Primului Război Mondial). Regiunea Mării Negre s-a dovedit a fi extrem de importantă pentru cele două imperii, iar acest fapt este demonstrat de evenimentele care au marcat istoria acestei regiuni. Mai întâi, a fost războiul Crimeei (1853-1856), apoi tratatele prin care s-a încercat redesenarea geopolitică a regiunii (Tratatul Sèvres – 1920, Tratatul de la Lausanne – 1923), urmate de semnarea Convenției de la Montreux, în 1936. În ciuda unei așa-zise Crize a Strămtorilor din anul 1946, în perioada de după cel de-Al Doilea Război Mondial, regiunea Mării Negre a fost caracterizată de un echilibru geopolitic determinat de Turcia, NATO, Statele Unite și URSS. Dar, acest echilibru geopolitic avea să fie spulberat de colapsul Uniunii Sovietice, în anul 1991. Acest eveniment a determinat pierderea de către Rusia a unor teritorii importante din vest și sud, majoritatea dintre acestea constituind zone tampon valoroase, și a adus nesiguranță la noile granițe rusești (Kuchins, 2000). Așadar, pierderea controlului asupra unor teritorii importante, așa cum este și cazul regiunii Mării Negre, a produs o mare îngrijorare pentru Kremlin, iar situația a crescut în complexitate atunci când statele central- și est-europene, fie ele foste republici sovietice, fie foste satelit ale URSS, au cerut, pe rând, integrarea în NATO și în UE, iar apropierea celor două organizații occidentale de granițele Rusiei a fost catalogată drept amenințare directă.

În acest context, Rusia s-a văzut nevoită să facă tot ce-i stă în putință să păstreze regiunea Mării Negre în zona sa de influență și să stopeze creșterea influenței occidentale în regiune, precum și integrarea euroatlantică a statelor care, în mod tradițional, constituiau zona sa strategică tampon. Astfel, Rusia a folosit, mai întâi,

o tactică bazată pe conflictele înghețate, pe care a combinat-o ulterior cu un întreg arsenal de tactici hibride/neconvenționale, cu construirea unei zone de tip anti access/area denial, urmată de un tip de agresivitate aflată la limita legislației internaționale, de tipul „omuleților verzi”, pentru a sfârși cu declanșarea unui adevărat război convențional împotriva unui stat suveran, tocmai pentru că acesta a refuzat să mai joace în continuare rolul de zonă tampon. Dar, pentru Rusia, regiunea Mării Negre este importantă și pentru faptul că reprezintă singura cale de ieșire la mările calde, în care să-și facă simțită prezența militară. Așadar, pentru Rusia, factorii geostrategici ai regiunii Mării Negre rămân neschimbați încă din 1853, doar principalii concurenți geopolitici ai Rusiei acelor timpuri fiind înlocuiți de NATO, UE și SUA. În rest, Crimeea a rămas, în continuare, sursa de conflict militar, Turcia reprezintă același pivot strategic, iar controlul strâmtorilor reprezintă același obiectiv strategic care conduce la accesul și prezența militară a Rusiei în estul Mediteranei ca o contrabalansare la expansiunea SUA și a NATO către Orientul Mijlociu.

Așa cum arată lucrurile în prezent, Marea Neagră va continua să fie martora unor acțiuni militare agresive ale Rusiei și a amenințărilor cu folosirea armelor nucleare tactice. Pe de altă parte, Rusia va continua să supună Marea Neagră unor presiuni hibride, cuprinzând aici presiuni economice, dezinformare, atacuri cibernetice sau campanii informaționale, cu scopul de a eroda încrederea statelor riverane membre ale NATO în capacitatea Alianței de a le apăra și a descuraja statele non-membre NATO de a mai solicita integrarea în structurile organizaționale euroatlantice. Într-un fel sau altul, prin acțiuni de tipul celor enumerate, Rusia va continua să pună presiune pe toate statele din regiunea Mării Negre. Fără o perspectivă privind încetarea războiului de agresiune declanșat ilegal de Rusia împotriva sa, Ucraina va fi cea greu încercată. Cu unele dintre cele mai importante teritorii pierdute, cu infrastructura de maximă importanță distrusă și cu economia grav afectată, Ucraina nu are o perspectivă de îmbunătățire a situației sale, din prisma raporturilor sale cu Rusia, chiar dacă se bucură de o susținere masivă din partea Occidentului. Republica Moldova și Georgia sunt alte două state din regiunea Mării Negre, foste republici sovietice, deci aflate în zona considerată tampon strategic pentru Rusia, care vor continua să se afle sub presiunea Moscovei. Conflictele înghețate de pe teritoriul lor, declanșate și întreținute de către Rusia, reprezintă obstacole constante din partea Kremlinului în calea consolidării instituționale și a integrării euroatlantice a acestor două țări. România este, și ea, ținta Kremlinului, care, printr-o strategie de tip hibrid, care, deocamdată, se centreează pe o retorică belicoasă, încearcă să pună sub semnul întrebării beneficiile țării noastre rezultate din integrarea euroatlantică.

Este de așteptat ca această retorică să se intensifice și nu este exclus ca, în plus, Rusia să utilizeze și alte tactici de tip naționalist, cu ajutorul cărora să inducă îndoieli cu privire la unitatea națională a României și raportarea noastră la valorile Occidentale. În ciuda reproprierii strategice de Rusia, Turcia nu va renunța niciodată la suspiciunile față de Moscova, ținând cont de visul de veacuri al rușilor, acela de a prelua controlul asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Mai mult, asistăm, în prezent, la o încercuire tot mai consistentă a Turciei de către contingente rusești dispuse în arealul Mării Negre, în Caucaz și în Siria. Până și Bulgaria, țară de origine slavă și aflată în mod tradițional într-o relație destinsă cu Kremlinul, a ajuns să fie spionată de Rusia cu ajutorul unor funcționari de rang înalt din Ministerul Apărării de la Sofia.

Prin urmare, regiunea Mării Negre este extrem de importantă pentru Rusia, care nu va înceta să folosească tactici complexe fie ele de tip hibrid, fie de tip convențional, inclusiv amenințarea cu folosirea armelor nucleare tactice, pentru a-și atinge obiectivele strategice de menținere a acestui areal departe de influențele Occidentale.

DE CE MAREA NEAGRĂ ESTE O REGIUNE IMPORTANTĂ PENTRU OCCIDENT?

În ciuda faptului că, în limbajul curent, folosim conceptul de regiune a Mării Negre, în realitate, Marea Neagră reprezintă o regiune doar din punct de vedere geografic. Statele din regiune nu au o istorie comună, nu au rădăcini identitare și de cultură comune, au lăsat în așteptare toate formele de cooperare economică, politică și militară comune, rezumându-se la forme de cooperare bilaterală. Singurul lucru care creează o percepție unică este ura față de dușmanul comun – Rusia. Prin urmare, regionalizarea la Marea Neagră trebuie privită cu mare atenție, mai ales în statele localizate în acest areal. Cu cât vor susține mai mult ideea regionalizării, cu atât vor înțelege mai greu lipsa unei strategii occidentale referitoare la această regiune.

Cu toate acestea, arealul Mării Negre este de o importanță marcantă pentru Europa și pentru SUA, fiind o răscruce geopolitică majoră, determinată de intersecția critică a coridoarelor est-vest și nord-sud. Mulți experți consideră că cine controlează sau domină Marea Neagră poate proiecta cu ușurință puterea pe continentul european, în principal în Balcani și în Europa Centrală, dar și în estul Mediteranei, precum și în Caucazul de Sud și în nordul Orientului Mijlociu (Anastasov, 2018).

Războiul de invazie a Ucrainei de către Rusia a transformat regiunea Mării Negre în furnizorul celor mai grave amenințări la adresa arhitecturii de securitate europene de după cel de-Al Doilea Război Mondial. Occidentul s-a văzut în fața faptului împlinit, Rusia a invadat o țară suverană pe care a deposedat-o de cele mai importante teritorii, iar prin acest gest a arătat că nu contestă doar ordinea regională din arealul Mării Negre, ci contestă în mod deschis însuși ordinea mondială post-Război Rece. Iar pentru acest lucru, Rusia folosește forța militară convențională, aplică mijloace de război asimetrice și amenință cu folosirea armelor nucleare tactice pentru a se opune deciziilor suverane ale statelor foste republici sovietice din așa-zisa vecinătate apropiată și pentru a stopa atât procesele lor de democratizare internă, cât și integrarea euroatlantică a acestora. Dar, mai presus de orice, Rusia dorește stoparea influențelor occidentale în aceste state și ținerea NATO și UE cât mai departe de granițele sale și în afara zonei de tampon strategic.

În aceste condiții, pentru Occident, regiunea Mării Negre capătă noi valențe strategice, acest areal devenind unul dintre spațiile geopolitice cheie pentru competiția cu Rusia, competiție de care depinde, în cele din urmă, însuși viitorul Europei. Kremlinul își dorește menținerea Mării Negre în sfera sa de influență printr-o strategie de destabilizare regională, bazată pe o operațiune militară specială împotriva Ucrainei, anexarea ilegală de noi teritorii considerate istoricește ca aparținând Rusiei și consolidarea prezenței militare în aceste teritorii sau amenințarea militară directă a statelor din regiune în scopul limitării la maximum a posibilităților de aderare a acestora la structurile euroatlantice.

ROLUL NATO ÎN STABILIZAREA REGIUNII MĂRII NEGRE

În contextul strategic actual, NATO părea a fi cel mai potrivit vehicul pentru articularea unei viziuni strategice unificatoare care să conducă la consolidarea securității regionale și la stoparea ambițiilor Rusiei, puse în practică prin forță militară. Alianța Nord-Atlantică poate face o serie de pași pentru a securiza regiunea și a sprijini statele membre, dar și pe cele non-membre în promovarea propriilor interese, respectiv aspirații de integrare euroatlantică. În primul rând, Alianța ar trebui să demareze un proces de creare a unei strategii NATO pentru Marea Neagră. Alianța trebuie să țină cont de diversitatea de interese ale statelor din regiune și să dezvolte modalități semnificative de colaborare cu fiecare în parte. Multe dintre inițiativele recente ale NATO nu au ținut cont de aceste aspect și nu au dus la îndeplinirea așteptărilor. În plus, ca parte a acestei strategii, NATO ar trebui să încurajeze înființarea unei grupări navale permanente în Marea Neagră, a cărei

misiune principală să fie aceea de patrulare maritimă, după modelul de succes al misiunii de poliție aeriană din zona Balticii, pentru a menține o prezență robustă a NATO în acest areal, în conformitate cu Convenția de la Montreux.

Prin aceste măsuri, aliații ar putea demonstra că Marea Neagră este o regiune foarte importantă pentru NATO și, de aceea, trebuie să primească atenția pe care o merită. O strategie separată a NATO și un sprijin pentru țările din Marea Neagră ar transmite un mesaj că Alianța ia această regiune în serios. Poate că NATO ar fi trebuit să facă acest lucru cu ani în urmă și poate nu am fi ajuns în situația unei confruntări aproape directe cu Rusia. Să sperăm că nici acum nu este prea târziu, ținând cont și de faptul că Marea Neagră este atât de interdependentă cu regiunea Mediteranei și a Orientului Mijlociu, încât ceea ce se întâmplă în Marea Neagră este puțin probabil să rămână doar în Marea Neagră. Implicațiile geopolitice sunt multiple și, de aceea, ele trebuie analizate și urmate de acțiuni practice.

În cadrul summitului de la Madrid, din iunie 2022, NATO a adoptat un *nou concept strategic*, ocazie cu care și-a făcut cunoscută strategia pentru următorul deceniu. Din păcate, cel mai important document programatic al Alianței Nord-Atlantice a inclus doar opțiunea privind creșterea prezenței forțelor NATO la granița de est a Alianței, fără să pună acest aspect în contextul unei strategii dedicate regiunii Mării Negre. Prezența forțelor NATO la granița de est reprezintă o chestiune cheie în contextul războiului în curs de desfășurare al Rusiei în Ucraina, dar la fel este și absența continuă a unei strategii pentru regiunea Mării Negre.

Pentru țările din regiune, acest aspect este unul dezamăgitor. Înainte de prima agresiune a Rusiei asupra Ucrainei, în 2014, viziunea strategică a NATO asupra regiunii Mării Negre era aproape inexistentă, aceasta limitându-se la scurte mențiuni despre regiune în declarațiile și comunicatele oficiale. Chiar și după anexarea Crimeei, la summitul NATO din 2014, din Țara Galilor, aliații nu au considerat util să adopte o viziune clară asupra regiunii Mării Negre. S-a considerat doar că acțiunile Rusiei sunt contrare principiilor internaționale care au stat la baza adoptării Măsurilor de Consolidare a Încrederii în Marea Neagră (Document On Trust-Building Measures In The Black Sea), adoptate în 2002 (Document). Totuși, răspunsul NATO după 2014 la amenințarea venită din partea Rusiei la adresa membrilor din regiunea Mării Negre a fost de a stabili o prezență avansată – Forward Presence – și o prezență îmbunătățită – enhanced Forward Presence/eFP – în regiunea Mării Baltice. Așadar, Alianța a tratat diferențiat cele două regiuni, deși amenințarea era aceeași: Rusia.

Ulterior, NATO a început să acorde o atenție sporită regiunii Mării Negre pentru ca, la summitul de la Varșovia, din 2016, să sublinieze cu mai multă

claritate acțiunile agresive ale Rusiei în acest areal. Aliații au realizat faptul că, prin activitățile militare desfășurate în Marea Neagră, Rusia își consolidează poziția în Crimeea și desfășurarea de noi capacități care să-i permită proiecția puterii în Mediterană. De aceea, deciziile adoptate la acest summit s-au referit și la sprijinul ce trebuie acordat României pentru a înființa o brigadă-cadru multinațională, în scopul facilitării pregătirii integrate a unităților aliate afiliate Diviziei Multinaționale Sud-Est și pentru dezvoltarea supravegherii și apărării aeriene a Georgiei.

Atenția NATO asupra regiunii Mării Negre a continuat să crească, astfel încât, la summitul de la Bruxelles, din 2018, Alianța a adoptat noi măsuri pentru consolidarea securității în acest areal. Din punct de vedere militar, deciziile au vizat consolidarea prezenței maritime, în contextul stabilirii unei prezențe militare înaintate adecvate – Tailored Forward Presence/tFP – în regiunea Mării Negre și dezvoltarea cooperării cu partenerii săi, Georgia, respectiv Ucraina. Ulterior, la summitul de la Bruxelles, din 2021, Aliații au condamnat Rusia pentru consolidarea sa militară la Marea Neagră, cerând încetarea imediată a măsurilor de tip blocadă asupra porturilor ucrainene și a Mării Azov.

Doi ani mai târziu, la summitul de la Bruxelles, din 2018, comunicatul NATO a început să sublinieze alte domenii de angajament în consolidarea securității Mării Negre: consolidarea poziției maritime aliate, creșterea prezenței și activității NATO și dezvoltarea cooperării între alianță și partenerii săi: Georgia și Ucraina. A fost stabilită tFP în regiunea Mării Negre, păstrând încă diferențe între nivelurile dintre eFP și tFP.

Data fiind situația din regiunea Mării Negre după invazia Ucrainei de către Rusia, era de așteptat ca *noul concept strategic* adoptat de NATO la summitul de la Madrid, în iunie 2022, să deschidă calea pentru adoptarea unei strategii mult așteptate pentru regiunea Mării Negre. Într-adevăr, conceptul strategic al NATO adoptat la Madrid a identificat Rusia revizionistă ca adversar al Alianței și a arătat necesitatea unei poziții întărite a forței NATO în est. Chiar dacă nu se menționează în mod direct, aceste sublinieri deschid calea pentru demararea unui proces de creare a unei adevărate strategii pentru regiunea Mării Negre.

Totuși, pentru elaborarea unei astfel de strategii ar trebui, în primul rând, ca statele membre ale NATO din regiune – Turcia, Bulgaria și România – să vorbească, în mare parte, cu o singură voce. Deocamdată, celor trei țări riverane Mării Negre le lipsește o perspectivă comună asupra amenințării regionale și a celor mai bune căi de urmat pentru combaterea acesteia, iar aceasta este esențial pentru o strategie a NATO. Pe de altă parte, prezența militară sporită la Marea Neagră este mai mult

decât stringentă, dar trebuie analizată cu mare atenție structura de forțe necesară. Trebuie avut în vedere factorul multiplicator al capacităților de supraveghere și recunoaștere (ISR), al sistemelor fără pilot sau al celor care asigură mobilitatea sporită pentru succesul unei descurajări credibile promovate de NATO la Marea Neagră. De asemenea, trebuie avut în vedere și răspunsul la amenințările de tip hibrid, iar în ceea ce privește măsurile de securitate economică, în special în domeniul energetic și alimentară, coordonarea cu Uniunea Europeană, dar și cu alte entități internaționale va fi esențială. Nu în ultimul rând, o strategie NATO pentru Marea Neagră va trebui să răspundă și așteptărilor partenerilor non-NATO din această zonă – Ucraina, Moldova și Georgia. Fără îndoială, Ucraina este țara cel mai grav afectată de războiul pe care este nevoită să-l poarte cu Rusia și nimeni nu poate spune, în acest moment, când și cum se va termina acest război. Cu toate acestea, Ucraina trebuie să primească deja o șansă din partea Aliaților, care să vizeze cel puțin sprijinul pentru reconstrucția post-război, refacerea economică și a infrastructurilor critice distruse, a capacităților militare și a consolidării democratice. În ceea ce privește Republica Moldova și Georgia, se pare că ele vor continua să fie ținta presiunilor rusești și, în speranța că nu vor fi ținta vreunei operațiuni militare speciale rusești, ele vor trebui să fie sprijinite, în primul rând, pentru a face față cu succes acțiunilor hibride externe și a se consolida ca state și democrații independente. Referitor la integrarea euroatlantică a celor trei țări, este probabil dificil de a identifica o cale pe termen scurt, dar, pe termen mediu și lung, nimic nu este exclus.

Așadar, pentru a nu permite Rusiei să-și consolideze poziția în regiunea Mării Negre, care să-i faciliteze controlul strategic în acest areal și să-i asigure baza de acțiune în estul Mediteranei, devenind o potențială amenințare a intereselor cheie ale aliaților NATO, Alianța va trebui să adopte o strategie clară cu privire la această zonă. Este mai mult decât evident că aliații NATO au un interes clar în a împiedica Marea Neagră să devină un lac rusec, iar pentru aceasta este nevoie de o nouă viziune geopolitică asupra acestei regiuni. Evoluțiile din regiunea Mării Negre sunt conectate la evoluțiile din alte zone adiacente acesteia, în special Marea Mediterană și Marea Baltică.

REAȘEZAREA GEOSTRATEGICĂ A REGIUNII MĂRII NEGRE

În momentul de față, situația din regiunea Mării Negre este extrem de dificilă, motiv pentru care necesită o soluție imediată, care să ducă la încetarea violențelor și a războiului din Ucraina, iar pe termen mediu și lung, este nevoie de o nouă abordare geopolitică a regiunii. În locul unui proiect regional de anvergură,

bazat pe aderarea tuturor statelor la NATO și la UE, consider că ar trebui gândit un proiect bazat pe inițiative mai mici, care sunt noi sau se bazează pe alte formate de cooperare strategică existente deja. Este posibil ca unele dintre aceste inițiative să aibă rata lor de succes, în vreme ce altele să eșueze, dar aceasta nu se poate ști dacă nu sunt încercate. Acest lucru nu înseamnă că țări precum Ucraina sau Georgia ar trebui să se resemneze în ceea ce privește aderarea la NATO și la UE. Dimpotrivă, ele trebuie să-și dozeze efortul de aderare prin intermediul unor inițiative bazate pe cultivarea relațiilor bilaterale și plurilaterale, inițiative care pot duce chiar la o recalibrare regională.

După încheierea Războiului Rece, statele riverane Mării Negre au încercat mai multe inițiative de cooperare regională, mai mult sau mai puțin reușite. Însă, atunci când Rusia a invadat Ucraina, toate aceste inițiative și-au redus la maximum activitatea, astfel încât putem spune că aproape nu mai există. Cauza este ușor de explicat, de vreme ce toate inițiativele de cooperare au avut în vedere faptul că Rusia nu doar că nu trebuie exclusă, ci este neapărat nevoie ca Rusia să fie parte a acestor inițiative. Dar, chiar dacă, prin acțiunile sale, Rusia s-a autoexclus, aceste inițiative de cooperare regională trebuie să continue. Statele din regiunea Mării Negre pot și ar trebui să-și continue eforturile de a construi ele însele cooperarea regională, chiar dacă printre ele nu există niciun actor care să poată stimula suficient cooperarea în regiune. În afară de Rusia, actorul regional care ar putea juca acest rol ar fi Turcia, dar, având în vedere prezența sa militară limitată în Marea Neagră și orientarea sa externă către Orientul Mijlociu și Caucaz, cel puțin pe termen scurt, Turcia nu poate îndeplini acest rol.

În aceste condiții, ar trebui privit cu mai multă încredere către alte inițiative cu caracter regional, cum sunt Inițiativa celor Trei Mări sau Bucharest 9, care pot crea efectul de descurajare a adversarului, făcând trecerea de la un tip de apărare prin sancțiuni (deterrence by punishment) la unul mult mai eficient și adaptat capacităților locale/regionale, de tip apărare prin negarea câștigurilor anticipate (deterrence by denial) (Zamfir, 2021). În acest sens, sunt demne de urmat tacticile angajate de statele baltice, lecțiile învățate de acestea putând fi extrem de utile și pentru statele din regiunea Mării Negre.

După cum am menționat, de-a lungul vremii, țările din regiunea Mării Negre au încercat mai multe inițiative plurilaterale, nu toate de succes. Demersurile din cadrul acestor inițiative au pus în evidență dezacordurile considerabile dintre aliații și partenerii NATO de la Marea Neagră. De aceea, în scopul întăririi dialogului care să conducă la atenuarea acestor dezacorduri, ar fi necesară crearea unui forum

al Mării Negre, urmând modelul Forumului Viitorului Nordic – Northern Future Forum, ca o platformă de dialog regional în interiorul căreia statele din acest areal să-și poată armoniza părerile și atenua tensiunile ce pot apărea între ele. Este evident că, în situația actuală, Rusia nu ar putea fi membru al acestui forum, dar astfel de inițiative pot funcționa și fără Rusia.

În măsura în care atenția se va centra pe acțiuni de tipul Inițiativa celor Trei Mări sau Bucharest 9, regiunea Mării Baltice și cea a Mării Negre vor fi din ce în ce mai conectate, iar spațiul integrat al celor două regiuni ar trebui să fie simultan reformat și redefinit nu ca flancul estic al Europei, ci ca poarta de intrare în continent, nu numai pentru Rusia, ci și pentru alți actori precum China și inițiativa sa – Belt and Road (Galeotti, Lanoszka, Rogers, 2021, p. 26). Pe de altă parte, politica regională a Turciei arată faptul că Marea Neagră ar trebui privită ca o poartă euroatlantică pentru Orientul Mijlociu. Mai mult, dacă Moscova va reuși să domine regiunea, și-ar putea consolida poziția în estul Mediteranei, punând în pericol principala poartă maritimă dintre Europa și regiunea Indo-Pacific (prin Canalul Suez) (Ib., p. 27). Prin urmare, regiunea Mării Negre ar putea fi conectată nu doar cu regiunea baltică spre nord, ci și cu Mediterana de est, astfel încât ceea ce se întâmplă într-una dintre aceste regiuni să aibă impact și în celelalte două. În acest fel, o nouă viziune asupra regionalizării Mării Negre ar conduce la redefinirea geostrategică a acestei regiuni, ținând cont de o modelare regională după axa geopolitică nord-sud și o deschidere regională după axa geopolitică est-vest.

CONCLUZII

Occidentul se confruntă cu evoluții politico-militare fără precedent în regiunea Mării Negre, aceasta devenind una dintre cele mai vulnerabile zone geografice din geopolitica eurasiatică modernă (Avdaliani, 2022). Marea Neagră nu este doar spațiul în care se desfășoară conflictul militar ruso-ucrainean, ci și locul de intersecție a două axe geopolitice care determină remodelarea geostrategică a acestei regiuni. Rusia vede regiunea ca o zonă tampon pentru apărarea granițelor sale tradiționale, precum și ca o rampă de lansare pentru obiectivele sale geopolitice în Mediterana de est. Moscova a adoptat o strategie regională bazată pe un regionalism ierarhic, în care Rusia controlează acest areal și în care Occidentul să aibă acces limitat. Presiunile Rusiei asupra statelor din regiune și, mai ales, războiul împotriva Ucrainei nu reprezintă doar răspunsul Moscovei la amestecul Occidentului în vecinătatea sa apropiată, ci și dorința Rusiei de **a reveni în elita mondială, cu intenția de a se implica în remodelarea ordinii mondiale.**

În acest context, în lipsa unei gândiri strategice occidentale pe termen lung referitoare la regiunea Mării Negre, NATO și UE se străduiesc să găsească un răspuns adecvat la schimbarea echilibrului militar de putere din Marea Neagră și la acțiunile revanșarde ale Rusiei. Problema este că Occidentul nu știe încă cu adevărat cum să abordeze Moscova. Cu siguranță, Rusia a devenit mai puternică decât în anii 1990, doar că încă nu a dovedit cât de puternică este cu adevărat și, de aceea, Occidentul încă ezită. Dar, în baza noului concept strategic adoptat la Madrid în vara anului 2022, NATO ar putea construi o strategie puternică de contracarare a Rusiei în Marea Neagră cu efecte și în celelalte regiuni conexe.

Procesul nu va fi deloc ușor, deoarece, la Marea Neagră, NATO încă nu are un aliat puternic sau chiar un partener de încredere pentru a construi o abordare strategică. Ucraina este distrusă din cauza războiului cu Rusia, iar Georgia este mai mică și mai slabă, în timp ce România și Bulgaria nu sunt văzute ca actori dispuși să-și asume acest rol. Turcia ar fi singurul stat care ar putea servi acestui țel. Pentru moment însă, Turcia nu doar că are prezență redusă la Marea Neagră, ci diferențele nerezolvate dintre Ankara și Occident reprezintă cel mai important obstacol.

Cu toate acestea, o strategie NATO pentru regiunea Mării Negre este mai mult decât necesară, iar aceasta trebuie să conducă și la remodelarea geostrategică a zonei. În acest scop, trebuie folosite inițiativele regionale existente, mai ales cele care abordează regionalizarea după axa geopolitică nord-sud și deschid regiunea pe axa geopolitică est-vest.

Indiferent care vor fi evoluțiile viitoare, Alianța Nord-Atlantică trebuie să-și asume un rol sporit în regiunea Mării Negre, cu scopul ca, pe termen scurt, să stopeze acțiunile violente ale Rusiei în războiul din Ucraina și să contracareze retorica belicoasă a acesteia împotriva statelor din zonă, iar pe termen lung, să adopte o strategie integrată de menținere a păcii și securității în acest areal.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anastasov, P. (2018). *The Black Sea region: a critical intersection*. NATO Review. În NATO Review, <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/the-black-sea-region-a-criticalintersection-nato-security/EN/index.htm>, accesat la 25 septembrie 2022.
2. Avdaliani, E. (2022). *Turkey and the West: In Search for a Credible Black Sea Strategy*, <https://www.eurasiareview.com/19022022-turkey-and-the-west-in-search-for-a-credible-black-sea-strategy-analysis/>, accesat la 3 octombrie 2022.
3. Friedman, G. (2012). *The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle*. STRATFOR, <https://www.stratfor.com/analysis/geopolitics>, accesat la 12 septembrie 2022.

4. Galeotti, M., Lanoszka, A., Rogers, J. (2021). *The Black Sea region: Beyond NATO*. Policy Paper, Geopolitics Programme, No. GPPP01, p. 26, GPPP01-25112021a.pdf (geostrategy.org.uk), accesat la 2 octombrie 2022.
5. Kuchins, A. (2000). *Russia's Insecurity Complex*. În The Washington Post, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2000/08/21/russiasinsecurity-complex/a440ba19-5792-4fd9-b5e0-c4e54f76e7e6/?utm_term=.6ec5aced985, accesat la 14 septembrie 2022.
6. Talbott, S. (2009). *The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States, and the Quest for a Global Nation*. New York: Simon&Schuster.
7. Zamfir, R. (2021). *Este Marea Neagră un lac rusesc?* În Dilema Veche, nr. 904, 5-11 august, dilemaveche.ro, accesat la 26 septembrie 2022.
8. CIA, *The World Factbook: Russia* (2016), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, accesat la 12 septembrie 2022.
9. *Document On Trust-Building Measures In The Black Sea Adopted*. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2002), http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/rso/-/asset_publisher/OvP3hQoCPRg5/content/id/558526, accesat la 25 septembrie 2022.
10. STRATFOR. *Russia and the West: A 25-Year Forecast*, <https://worldview.stratfor.com/article/decade-forecast-2015-2025>, accesat la 12 septembrie 2022.